

معرفی چند کتاب دو باره شیعه کتابخانه تخصصی مؤسسه شیعه‌شناسی

۱. قصص العلماء

تألیف محمد بن سلیمان تنکابنی، به کوشش محمدرضا برزگر خالقی و عفت کرباسی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۳، ۷۷۹ ص، وزیری، موضوع: سرگذشت‌نامه مجتهدان و علمای بزرگ شیعه.

این کتاب شامل زندگی ۱۵۴ تن از علمای شیعه قرن چهاردهم تا سیزدهم ه ق است که نویسنده در مدت کمتر از سه ماه، حاصل پنجاه سال تحقیق و تفحص خود را گردآوری نموده و در سال ۱۲۹۰ ق آن را به پایان رسانده است. مؤلف پیش از آن، کتاب تذکرة العلماء را نگاشته که شامل شرح حال ۱۷۳ تن از علما و مشایخ اجازه از زمان مؤلف تا عصر ارباب «کتب اربعه» است. کتاب مورد بحث مکمل کتاب اخیر به حساب می‌آید. ادوارد براون این کتاب را بهترین کتابی می‌داند که برای اطلاع از شرح حال روحانیان شیعی وجود دارد. این کتاب قبلاً چند بار چاپ شده و این بار توسط دکتر محمدرضا برزگر و عفت کرباسی تصحیح و منتشر شده است.

۲. ساختار نهاد و اندیشه دینی در ایران عصر صفوی (تاریخ تحولات دینی ایران در سده‌های دهم تا دوازدهم هجری قمری)

تألیف دکتر منصور صفت‌گل، تهران، خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۸۱، ۶۹۲ ص، وزیری، موضوع: تحولات دینی ایران در عصر صفوی.

مؤلف چهار مرحله برای تحوّل نهاد دینی ایران در عصر صفوی ارائه می‌دهد: ۱. شکل‌گیری و پیدایی؛ ۲. شکوفایی و تثبیت؛ ۳. اوج نهادی شدن؛ ۴. فروپاشی و آشفتگی.

وی با توجه به این چهار مرحله، در پی آن است تا روشن سازد که در سال‌های فرمان‌روایی صفویان، ساختار سیاسی چگونه بود و چه پیوندی با ساختار دینی داشت؟ ساختار دینی در شکل نهادی شده آن، چه کارکردهایی داشت؟ و این کارکردها در ارزیابی عمومی، چگونه دسته‌بندی می‌شوند؟ گرایش‌های فکر اصلی این دوران چه بودند و چه تأثیر اجتماعی و سیاسی داشتند؟ نهاد دینی چه ساختار اقتصادی داشت و این ساختار چه تأثیری بر تکاپوهای آن می‌گذاشت؟ آیا نهاد دینی در ایجاد یک وجه مؤلفه برای شاهنشاهی صفویان موفق بود؟ و ...

مطالب این کتاب در یک فصل مقدماتی و پنج فصل دیگر تنظیم شده‌اند: ۱. ساختار سیاسی و اجتماعی؛ ۲. چشم‌انداز فراگیر ساختار دینی؛ ۳. ساختار اقتصادی دینی: نهاد اوقاف؛ ۴. ساختار دیوانی دینی؛ ۵. ساختار اندیشه‌ای: کارکردها.

۳. آل بویه در بغداد (خلافت در سرپنجه قدرت ایرانیان)

تألیف مفیزالله کبیر، ترجمه مهدی افشار، تهران، رفعت، ۱۳۸۱، ۳۳۴ ص، وزیری، موضوع: حیات سیاسی، فرهنگی و اقتصادی آل بویه.

مؤلف در این کتاب، به تدوین گوشه‌ای از تاریخ کشور ما به عنوان رساله دکتری خود همت گماشته است. بیش از نیمی از این کتاب در مورد حیات سیاسی «بویهیان» است و قسمت دوم آن مشتمل بر شش بخش مهم و اساسی: سازمان اداری بویهیان، سپاه،

چکیده نظام مدیریت مالی، تحولات فرهنگی در حکومت بویه‌ها در بغداد، مناسبات بویه‌ها با خلفای عباسی، و نقش مذهب در ظهور و افول بویه‌ها.

آل بویه، این ماهیگیران زحمتکش، هرچند بر خلفای بغداد فائق آمدند، ولی نقطه پایانی بر آن نگذاشتند. به نظر نویسنده، سه دلیل سیاسی و اجتماعی آن این‌هاست: اکثریت مردم بغداد سنی بودند، ترک‌های سنی مذهب بخش بزرگی از سپاه معزالدوله را تشکیل می‌دادند و خلفای عباسی از دیرباز بر بغداد حکومت داشتند و در هم کوبیدن قدرتی که در ذهن مردم قانونی شده بود، کار آسانی نبود و به ویژه، سنیان چنین امری را متحمل نمی‌شدند.

مقدمه این کتاب به قلم مرحوم دکتر مهدی کی‌نیا نوشته شده است.

۴. تاریخ آل بویه

تألیف علی اصغر فقیهی، تهران، سمت، ۱۳۷۸، ۸۸ ص، وزیری، موضوع: آل زیار و آل بویه و اوضاع اجتماعی - اقتصادی در دوره آنان.

مطالب این کتاب در دو بخش تنظیم شده‌اند: بخش اول: آل زیار و آل بویه؛ بخش دوم: تشکیلات حکومتی و اوضاع اقتصادی و اجتماعی در عصر آل بویه. در بخش اول، تاریخ زیاریان و بویه‌ها ذکر شده و مطالب بخش دوم در چهار فصل با این عناوین بیان شده‌اند: ۱. تشکیلات حکومتی؛ ۲. اوضاع دینی و مذهبی؛ ۳. کیفیت تحصیل و وضع علما و ادبا؛ ۴. ورزش.

این کتاب برای دانشجویان رشته تاریخ در مقطع کارشناسی، به عنوان منبع اصلی قسمتی از درس «تاریخ تحولات سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ایران در دوره سامانیان، غزنویان و آل بویه» تدوین شده است.

۵. سرگذشت علویان طبرستان و آل زیار (بازنویسی تاریخ طبرستان)

تألیف بهاء‌الدین محمد بن حسن بن اسفندیار، به کوشش دکتر میترا مهرآبادی، تهران، مؤسسه فرهنگی اهل قلم، ۱۳۸۱، ۱۵۳ ص، رقعی، موضوع: علویان طبرستان و آل زیار.

این کتاب در سال ۶۱۳ هـ ق نوشته شده و به شرح تاریخ و جغرافیای طبرستان از ابتدا تا اواسط تاریخ وشمگیر زیاری پرداخته است. علویان طبرستان یا همان «زیدیه» یا «سادات علوی» از نوادگان امام حسن و امام حسین علیهما السلام بودند که در گوشه و کنار طبرستان، که مکان نسبتاً امنی برایشان بود، قیام کردند و سرانجام، حکومت تشکیل دادند. آغاز تلاش برای تشکیل سلسله علویان طبرستان در سال ۲۵۰ ق و پایان رسمی آن در سال ۳۱۶ به دست آل زیار بود.

سلسله دومی که در این کتاب به آن پرداخته شده «آل زیار» است که خاندانی از طایفه «گیل» بودند و نسبشان به حکام ایران باستان می‌رسید. این کتاب به سفارش مؤسسه فرهنگی «اهل قلم» و توسط دکتر میترا مهرآبادی تصحیح شده است.

۶. علویان طبرستان (تحقیق در احوال، آثار و عقاید فرقه زیدیه ایران)

تألیف دکتر ابوالفتح حکیمیان، تهران، الهام، ۳۲۶ ص، وزیری، موضوع: علویان طبرستان. این کتاب، که رساله پایان‌نامه مؤلف در سال ۱۳۴۷ است، بار اول توسط انتشارات دانشگاه تهران چاپ شده، دکتر عبدالحسین زرین‌کوب آن را مطالعه کرده و آن را ممتاز دانسته است. وی می‌گوید: چاپ این رساله برای روشن کردن یک بخش از تاریخ ایران اسلامی بسیار سودمند است.

مطالب این کتاب در چهار فصل و یک تکمله تنظیم شده‌اند: ۱. محیط تاریخی و جغرافیایی طبرستان در سه قرن اول هجری؛ ۲. قیام سادات علوی؛ ۳. عقاید و آراء فرقه زیدیه؛ ۴. محیط فرهنگی طبرستان در دوران امارت علویان. تکمله: فضلالی گرگانی عصر علویان.

۷. جنبش‌های دینی ایرانی در قرن‌های دوم و سوم هجری

تألیف دکتر غلامحسین صدیقی، تهران، پاژنگ، ۱۳۷۵، ۴۰۹ ص، وزیری، موضوع: جنبش‌های دینی ایرانی.

این کتاب رساله دکتری مرحوم غلامحسین صدیقی است که ابتدا به فرانسوی نوشته شده و در سال ۱۹۳۸ م در پاریس منتشر گردیده. دکتر یحیی مهدوی متن فارسی آن را بر اساس نسخه دستنوشته مؤلف به چاپ رسانده است.

مقدمه این کتاب در بیش از ۱۲۰ صفحه، وضع دینی ایران پیش از تسلط عرب در زمان خلافت چهار خلیفه اول، در زمان امویان و در زمان عباسیان را مورد بررسی قرار داده است. مطالب دیگر ضمن هفت فصل و یک خاتمه مطرح شده‌اند. هر فصل به یکی از رهبران جنبش‌های دینی ایرانی اختصاص دارد: ۱. به آفرید؛ ۲. فیروز اسپهبد، معروف به «سنباد»، ۳. اسحاق؛ ۴. استاد سیس؛ ۵. مقنن؛ ۶. خرّم دینان؛ ۷. بابک خرّم دین.

۸. جنبش‌های شیعی در تاریخ اسلام

تألیف هاشم معروف الحسینی، ترجمه سیدمحمد صادق عارف، مشهد، بنیاد پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۷۹، ۶۴۰ ص، وزیری، موضوع: جنبش‌های شیعی.

این کتاب، که ترجمه کتاب الانتفاضات الشیعیة عبر التاريخ است، چهره راستینی از تاریخ تشیع ارائه و نمودارهایی از جریان خلافت اسلامی و آراء شیعه و دیگران درباره حکام جائر، جنایات امویان و تلاش‌های آنان در تحریف اسلام را نشان می‌دهد.

در فهرست مطالب این کتاب، این عناوین به چشم می‌خورند: اصالت تشیع، سرنوشت خلافت، موضع مسلمانان در برابر حکمرانان ستمگر، سلاح جبر، عدالت صحابه، روش امامان شیعه در برابر سلاح‌های امویان، مراحل جنبش‌های شیعی، کشته شدن حجر و یارانش، قیام امام حسین علیه السلام، پس از کشتار کربلا، قیام مردم مدینه، توأیین، مختار، زید، یحیی بن زید، عبدالله بن معاویه و ابومسلم خراسانی.

۹. مشعشعیان: ماهیت فکری - اجتماعی و فرایند تحولات تاریخی

تألیف محمدعلی رنجبر، تهران، مؤسسه انتشارات آگاه، ۱۳۸۲، ۴۰۸ ص، وزیری، موضوع: مشعشعیان.

«مشعشعیان» گروهی با گرایش شیعی بودند که مانند صفویان، موفق به تشکیل حکومت شدند، ولی حکومتشان دیرپا و فراگیر نبود. آغاز تا انجام جنبش و حکومتشان قریب هفتاد سال طول کشید و به دست اسماعیل یکم برافتاد. در این کتاب، مشعشعیان به عنوان یک خیزش اجتماعی متأثر از شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سده نهم هجری، به ویژه منطقه جنوب بین‌النهرین و خوزستان، معرفی شده و از چگونگی شکل‌گیری و رهبری آن سخن به میان آمده است. از سوی دیگر، به ماهیت فکری و اعتقادی اینان، که معمولاً در زمره گروه‌ها و خیزش‌های شیعه عالی محسوب می‌شوند، توجه شده است.

مطالب این کتاب در سه بخش تنظیم شده‌اند: ۱. بررسی اجمالی جنبش‌های فکری و سیاسی؛ ۲. دوران جنبش و حکومت مستقل مشعشعیان؛ ۳. دوران تابعیت و والیگری مشعشعیان.